

Smútok pristane Elektre

E. G. O'Neill

DIVADLO ANDREJA BAGARA V NITRE
vyznamenané „Za vynikajúcu prácu“ a „Za zásluhy o výstavbu“

39. SEZÓNA
279. PRIEMIÉRA

EUGENE GLADSTONE O'NEILL
SMÚTOK PRISTANE ELEKTRE

Tragédia v dvoch častiach

Preklad Ján Trachta
Úprava Zdeněk Kaloč
Dramaturgia Darina Kárová
Scéna František Perger
Kostýmy Lubica Obuchová
Pohybová spolupráca Helena Lindtnerová-Krošláková a.h.
Výber hudby Jozef Bednárík

Réžii a zaslúžilý umelec JOZEF BEDNÁRIK

I. PRIEMÉRA 17. FEBRUÁRA 1989

II. PRIEMIÉRA 18. FEBRUÁRA 1989

Riaditeľka Zaslúžilá umelkyňa Hilda Augustovičová
Vedúci umeleckého súboru Karol Spišák

OSOBY A OBSADENIE

GENERÁL MANNON	ANDREJ RIMKO
KRISTÍNA, jeho žena	ADELA GÁBOROVÁ EVA MATEJKOVÁ
LAVÍNIA, ich dcéra	MARTA SLÁDEČKOVÁ JANA STRNISKOVÁ
ORIN, ich syn	PETER KOČIŠ STANISLAV KRÁL
ADAM BRANT, námorný kapitán	PETER STANÍK
PETER NILES, delostrelecký kapitán ...	JÁN GALLOVIČ
HAZEL NILESOVÁ jeho sestra	JANA BITTNEROVÁ
SETH, sluha	IVAN VOJTEK st.
SMALL	IVAN VOJTEK ml.
AMES	ERNEST ŠMIGURA
LUISA	EVA HLAVÁČOVÁ
MACKEL	JÁN KOVÁČIK
HANA, slúžka	ŽOFIA MARTIŠOVÁ
DOKTOR	JÁN KUSENDA

Predstavenie vedie: Mária Oravcová

Text sleduje: Kamila Bečková

Reprodukcia hudby: Jiří Bárta

Svetlá: Bernard Šiška

Javiskový majster: Jozef Drobec

Scénu, parochne a kostýmy vyrobili dielne DAB pod vedením
Jozefa Valenta

PÄTNÁSTMINÚTOVÁ PRESTÁVKA PO I. ČASTI

A povieš: „pravda“ – a ja sa zobudím...

Cyprian Kamil Norwid
poľský básnik a dramatik

Eugene Gladstone O'Neill

Prvý americký dramatik svetového významu. Jedna z najväčších a najrozporupľnejších osobností modernej drámy 20. storočia. Narodil sa 16. októbra 1888 v New Yorku v hereckej rodine írskoho pôvodu. Študoval kratší čas na univerzite v Princetone, štúdium však nedokončil. Bol zlatokopom, námorníkom, prístavným robotníkom, obchodným cestujúcim, hercom, novinárom. V období rekonvalescencie po ťažkej chorobe začal písať. V rokoch 1920 a 21 boli jeho hry *Za obzor* a *Anna Christie* odmenené Pulitzerovou cenou. V roku 1936 sa stal nositeľom Nobelovej ceny za literatúru. Zomrel 27. novembra 1953 v Bostone. V roku 1957 dostal tretiu Pulitzerovu cenu za hru *Cesta dlhého dňa do noci*.

Najvýznamnejšie diela:

Plavba na východ do Cardiffu – dokončená 1914, premiéra 1916

V pásme – 1917, 1917

Karibský mesiac – 1917, 1918

Za obzor – 1918, 1920

Anna Christie – 1920, 1921

Cisár Jones – 1920, 1920

Chlpatá opica – 1921, 1922

Všetky božie deti majú krídla – 1923, 1924

Túžba pod brestami – 1924, 1924

Miliónový Marko – 1925, 1928

Veľký boh Brown – 1925, 1926

Podivná medzihra – 1927, 1928

SMŮTOK PRISTANE ELEKTRE – 1931, 1931

Ach, tá divočina! – 1932, 1933

Ladár prichádza – 1939, 1946

Cesta dlhého dňa do noci – 1941, 1956

Niečo z básnika – 1942, 1957

Mesiac pre smoliarov – 1943, 1947

AISCHYLOS
grécky dramatik
525 – 456 p.n.l.

EUGENE O'NEILL
americký dramatik
1888 – 1953

trilógia ORESTEIA
časti: Agamemnon
Obeť za mŕtveho
Skrotenie Fúrií

trilógia SMÚTOK
PRISTANE ELEKTRE
časti: Návrat domov
Štvanci
Prízraky

Agamemnon *Veliteľ víťaznej armády
a vládca krajiny* Ezra Mannon
trójska vojna *sa vracia domov
z dlhej a krutej vojny.* Juh proti Severu

Klytaimnestra *Hneď po návrate zo-
miera zavraždený svojou
manželkou.* Kristína

Aigistos *Jeho miesto zaujme
milenc* Adam Brant

Orestes z vyhnan- *Vracia sa vládcov syn.* Orin z vojny
stva

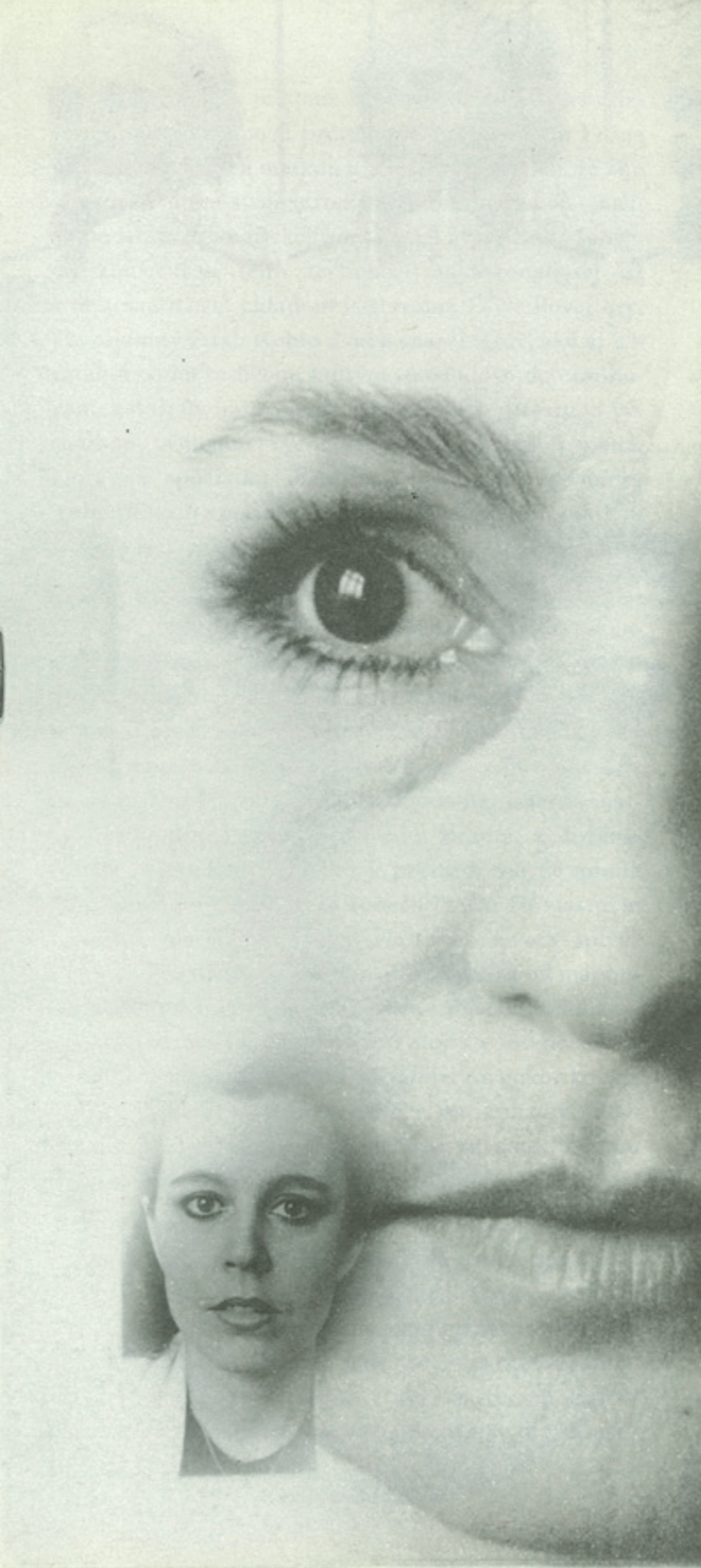
Elektra *Podporovaný svojou
sestrou pomstí otca –
zabije matkinho
milenca.* Lavínia

Orestovou rukou *zabije matkinho milen-
ca.
Vzápätí zomiera
aj matka.* spácha samovraždu

nájde ho u bohov *Syn prenasledovaný
výčítkami svedomia
uteká z domu.
Hľadá oslobodenie.* nájde ho v smrti
Lavínia ostane žiť,
aby vykúpila zločiny
celého rodu.

V trilógii Smútok pristane Elektre dosahuje miera determinovanosti oboch protagonistov, Lavínie a Orina Mannonových, ich matkou a otcom taký stupeň, že žijú vlastne životom svojich rodičov: v tom napokon spočíva podstata dramatickej irónie celej hry. Ako zodpovedá konštrukcii tejto technicky najdokonalejšej až s matematickým chladom vystavanej O'Neillovej hry, je vzájomný vzťah týchto dvoch charakterov, ako aj ich vzťah k obom rodičom, ktorým sú osudovo determinovaní, založený na princípe symetrie a kontrastu, s výslednou výmenou východiskových pozícií: Lavínia, ktorá sa spočiatku identifikuje s otcom, dospieva k identifikácii s matkou. Orin od identifikácie s matkou speje k identifikácii s otcom.

Táto zmena sa má podľa autorových predstáv objavovať už v premene ich vonkajškovej podoby: potenciálne predpoklady tejto premeny sú dané tým, že sú obaja akoby zložení z toho, čo majú po matke a čo po otcovi. Vo vystupovaní a správaní Lavínie má najskôr prevahu otec. Za svoju povinnosť voči nemu považuje pomstiť jeho vraždu, ktorej sa dopustila neverná matka. Keď prinúti Orina, aby zabil Branta, a doženie vlastne matku k samovražde, je presvedčená, že splnila svoju povinnosť a že môže konečne začať žiť vlastným životom. Ale jej predstava vlastného života splýva s predstavou mŕtvej matky – oslobodenie sa od mannonovského puritanizmu – a Lavínia sa náhle podobá na matku. Lavínia sleduje matkinu stopu v intenciách aj v skutočnosti, ktorá zámeru odporuje: rovnako ako ona sa chce vymaniť z mannonovského puritanizmu odovzdaním sa láske, rovnako ako ona sa stane obeťou Mannonovcov.

Orin je podobne ako Brant spočiatku fixovaný na matku a znepriatelený s otcom. Jeho osud – paralelný s Lavíniiným – sa však tu nezastavil. Orin je typicky o'neillovský neduživý neurotik, rozmaznávaný matkou a otcom vedený k tvrdosti. Cez zprávu o otcovej smrti sa prenesie ľahko. Tvárou v tvár mŕtvemu Ezrovi dochádza k zmiereniu syna s otcom. Matke by odpustil

všetko, okrem nevery – pretože nevera by bola zradou, nie na otcovi, ale na ňom, na Orinovej láske k nej. Orin teda nevykonáva – na rozdiel od Lavínie – pomstu za otca, ale za seba samého. Lenže: týmto aktom pomsty sa s otcom identifikuje... Ak na druhej strane berie Lavínia na seba podobu matky, potom sa tiež Orinovi zástupkyňou matky stáva: aj keď ho k nej neviaže rovnaká láska, je na ňu žiarlivý rovnako ako na matku. Prekazí jej plán zobrať si Petra – najskôr vyhrážkami, potom definitívne samovraždou.

Vzťah syna a otca... bol tradične v O'Neillovom diele zápasom, nerovným bojom, z ktorého otec, hoci mŕtvy, vychádza ako víťaz. Eugene O'Neill, hľadajúc pre svoju aischylovskú trilógiu moderný ekvivalent antického fáta, vystupňoval vzťah detí k rodičom a ich závislosť na nich do podoby biologického determinizmu..., ktorý jeho charaktery nie sú schopné prekročiť, rovnako ako neprekročia vlastný tieň...

Vzťah rodičov a detí, najmä otca a syna, spravidla vyhrotený do krajnosti, tvorí často – popri rovnako antagonistickom vzťahu muža a ženy – samu konfliktnú podstatu O'Neillových drám a dovoľuje ich klasifikovať ako drámy rodiny.

Napriek tomu mikrokozmos rodiny je obrazom širšieho mikrokozmu spoločenského. A predmetom zobrazenia nebýva stav kritický ale katastrofický, z ktorého žiadne východisko nie je ani mysliteľné. Katastrofičnosť O'Neillovho videnia spočíva v tom, že východisko nie je mysliteľné pre nikoho, to znamená ani pre synov, ktorí sa proti svojim otcom búria. Vzťah otca a syna nenesie len prostý význam generačného sporu, a nech je akokoľvek koncipovaný v duchu psychoanalytického determinizmu, má prinajmenšom možnosť širšieho a objektívneho spoločenského výkladu. Obraz otca so svojimi najfrekventovanejšími atribútmi chamtivosti a ortodoxného teizmu, ktorý je nepriateľský životu, vystupuje v O'Neillovom dramatickom diele ako obraz sklerotického meštiackeho sveta, spoločenského konzervativizmu a regresu: najpresvedčivejšie

v hre Smútok pristane Elektre. Zápas s otcom je potom zápasom so starým spoločenským vedomím, ktorým je však syn stále strhovaný: dráma O'Neillových protagonistovi O'Neillova dráma osobná, ktorá sa odohrala aj v jeho sfére profesionálnej v protichodnom a kolísavom zameraní jeho dramatiky.

* * *

Reminiscentne romantická téma mora vstupuje najdramatickejšie do hry Smútok pristane Elektre postavou kapitána Adama Branta. Brant je O'Neillovou zmäknčenou verziou londonovského morského tuláka... Miluje more a svoju plachetnicu ako ženu, možno ju miluje viac než Kristínu. More je mu mierou krásy. Keď spomína na svoju matku, hovorí o nej, že mala „veľké, hlboké, smutné oči, modré ako Karibské more“. S Brantom sa tesne spája motív Tichomorských ostrovov, ktorý je tu, ako v žiadnom inom diele, dynamicky rozvinutý. K nemu si O'Neill poznačil: Rozvinúť motív Tichomorského ostrova – jeho príťažlivosť pre nich všetkých (z rôznych aspektov) – oslobodenie, mier, bezpečnosť, krása, voľnosť od svedomia, bezhriešnosť atď. – túžba po primitívnom – a materský symbol – túžba po prenatalnej pokojnej slobode od strachu – urobiť z tejto ostrovnej témy opakujúci sa motív.“

Téma mora sa v diele Smútok pristane Elektre uskutočňuje technicky zložitou motivickou interakciou, ale základný význam je jednoduchý: slúži tu predovšetkým ako kontrastný symbol slobody proti mannonovskému svetu smrti a nie ľudskej morálky.

*Z knihy Milana Lukeša
Eugene O'Neill*

Zastávam teóriu, že Spojené štáty nie sú najúspešnejšou krajinou na svete, ale naopak najväčším debaklom. Sú najväčším debaklom, pretože mali všetkého a viac než ktorákoľvek iná krajina. Vyvíjali sa tak rýchlo, že nezapustili žiadne korene. Ich hlavná idea je tá večná hra, snaha ovládnuť vlastnú dušu tým, že ovládnete tiež niečo mimo nej. Amerika je exemplárny prípad, pretože sa to dialo tak rýchlo a s takými ohromnými prostriedkami. V biblii sa to hovorí omnoho lepšie: „Čo platné človeku, keby celý svet získal, a vlastnú dušu stratil?“ Mali sme toľko a mohli sme si vybrať ktorým smerom sa pustíme.

OSOBY A OBSADENIE

GENERÁL MANNON	ANDREJ RIMKO
KRISTÍNA, jeho žena	ADELA GÁBOROVÁ EVA MATEJKOVÁ
LAVÍNIA, ich dcéra	MARTA SLÁDEČKOVÁ JANA STRNISKOVÁ
ORIN, ich syn	PETER KOČIŠ STANISLAV KRÁE
ADAM BRANT, námorný kapitán	PETER STANÍK
PETER NILES, delostrelecký kapitán	JÁN GALLOVIČ
HAZEL NILESOVÁ jeho sestra	JANA BITTNEROVÁ
SETH, sluha	IVAN VOJTEK st.
SMALL	IVAN VOJTEK ml.
AMES	ERNEST ŠMIGURA
LUIA	EVA HLAVÁČOVÁ
MACKEL	JÁN KOVÁČIK
HANA, slúžka	ŽOFIA MARTIŠOVÁ
DOKTOR	JÁN KUSENDA

Predstavenie vedie: Mária Oravcová

Text sleduje: Kamila Bečková

Reprodukcia hudby: Jiří Bárta

Svetlá: Bernard Šiška

Javiskový majster: Jozef Drobec

Scénu, parochne a kostýmy vyrobili dielne DAB pod vedením
Jozefa Valenta

PÄTNÁSTMINÚTOVÁ PRESTÁVKA PO I. ČASTI

